

Το νησί φανερώθηκε στη Λητώ την οποία καταδίωκε η Ήρα, μέσα από τα κύματα του Αιγαίου, για να γεννήσει σε αυτό τον Απόλλωνα και την Άρτεμις..

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Δήλος, μια βραχονησίδα, 5χλμ μήκους και 1300μ. πλάτους, ήταν ιερό νησί, επειδή γεννήθηκε ο Απόλλωνας και η Άρτεμις δυο από τους πιο σημαντικούς θεούς του Ελληνικού πανθέου.

Βρίσκεται στην καρδιά του Αιγαίου, στο κέντρο των Κυκλάδων, που σχηματίζουν ένα κύκλο γύρω της, που ο Καλλίμαχος (3ος αιώνας π.Χ.) ονομάζει "εστία των νήσων".

Οι παλαιότεροι κάτοικοι (πιθανών οι Κάρες) έκτισαν γύρω στο 2.500 π.Χ. ελλειπσοειδής καλύβες στην κορυφή του Κύνθου όπου μπορούσαν εύκολα να ελέγχουν την κοιλάδα και τη θάλασσα.

Τον 6ο περίπου π.Χ. αιώνα, το Απολλώνιο Ιερό, γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του όταν ο Πεισίστρατος αποφασίζει την κάθαρση του Ιερού νησιού. Τα οστά των νεκρών της Δήλου μεταφέρονται στη Ρήνεια, και από τότε απαγορεύτηκαν οι γεννήσεις και οι θάνατοι, διότι θεωρούνταν ότι μίαιναν τον ιερό χώρο του Απόλλωνα. Έλληνες από όλη την τότε Ελλάδα συγκεντρώνονταν στο νησί για να λατρέψουν τους δυο θεούς, τον θεό του Ήλιου, Απόλλωνα, και την δίδυμη αδερφή του, θεά της Σελήνης, Άρτεμη, αλλά και τη μητέρα τους Λητώ, με την καθιερωμένη γιορτή Δήλια.

Μετά το 166 π.Χ. οι Ρωμαίοι, κήρυξαν ατέλεια για τον λιμάνι της Δήλου. Έμποροι, τραπεζίτες και εφοπλιστές από όλο τον τότε γνωστό κόσμο εγκαταστάθηκαν στο νησί και έκτισαν πολυτελείς κατοικίες, διακοσμημένες με τοιχογραφίες, ψηφιδωτά δάπεδα και αγάλματα και το νησί είναι το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο του κόσμου.

Η Δήλος καταστράφηκε και λεηλατήθηκε δυο φορές το 88 π.Χ. από τον βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη, και το 69 π.Χ. από τους πειρατές του Αθηνόδωρου, σύμμαχου του Μιθριδάτη. Από τότε το νησί έπεσε σε παρακμή και σταδιακά εγκαταλείφθηκε.

Ανασκαφές στο νησί ξεκίνησα το 1872 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα όπου έχουν αποκαλυφθεί το μεγαλύτερο μέρος της τότε ελληνιστικής πόλης και το Ιερό.

Η Δήλος, το ιερό νησί των αρχαίων Ελλήνων που, σύμφωνα με μυθολογία, αναδύθηκε μέσα από τα κύματα του Αιγαίου, για να γεννήσει σ' αυτό η Λητώ τον Απόλλωνα και την Άρτεμη. Κατοικημένη τουλάχιστον από την 3η χιλιετία π. Χ., πιθανά από τους Κάρες, μετατρέπεται στις αρχές του 10ου αιώνα π. Χ. σε λατρευτικό κέντρο και έδρα μεγάλης αμφικτιονίας στο Αιγαίο. Στα τέλη του 6ου αι. π. Χ. οι Αθηναίοι τείνουν να κυριαρχήσουν στο ιερό νησί. Το 540 π. Χ. ήδη, ο Πεισίστρατος αποφασίζει την πρώτη κάθαρσή του, ενώ με τη δεύτερη, το 426 π. Χ., μεταφέρονται τα οστά όλων των νεκρών του Απόλλωνα, ώστε να μη μιάνουν το Ιερό του. Με την έλευση των Μακεδόνων το 315 π. Χ., το νησί αποκτά την ανεξαρτησία του και τη δυνατότητα να αναπτυχθεί εμπορικά. Η εγκατάσταση των Ρωμαίων αργότερα, έχει σαν αποτέλεσμα την αθρόα προσέλευση Αιγυπτίων, Συρίων και Ιταλών εμπόρων και την περαιτέρω ανάπτυξη του νησιού έως το 88 π. Χ. όπου, κατά τη διάρκεια των Μιθριδατικών πολέμων, δέχεται καταστροφικές επιθέσεις και αρχίζει να φθίνει έως την τελική εγκατάλειψη του τον 6ομ. Χ. αιώνα. Η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή ξεκινά ανασκαφές στον αρχαιολογικό χώρο το 1873 και η Δήλος ξαναβγαίνει από την αφάνεια, αποκαλύπτοντας τα μνημεία και την Ιστορία της στο σύγχρονο κόσμο. Εδώ σώζονται, σε εντυπωσιακά καλή κατάσταση, τα ερείπια ενός από τους μεγαλύτερους και τους πιο καλά οργανωμένους οικισμούς της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

ΔΗΛΙΑ

Μια παλιά παράδοση έλεγε πως η Δήλος αποσπάστηκε από τη Σικελία κι έπλεε κάτω από τα κύματα, αλλά ο Ποσειδώνας την έφερε στην επιφάνεια και τη στερέωσε, την έκανε δήλον (φανερή), κατά παράκληση του Δία, για να έρθει να γεννήσει εκεί η Λητώ, που την καταδίωκε η ζηλότυπη Ήρα.

Ο Απόλλωνας γεννήθηκε, κατά το μύθο, την 7η ημέρα του Θαρηγηλιώνος(Μάιος - Ιούνιος) στο όρος Κύνθος, το μοναδικό της Δήλου, και μια μέρα πριν από αυτόν γεννήθηκε η δίδυμη αδελφή του Άρτεμις. Σε ανάμνηση του γεγονότος καθιερώθηκαν εορτές ,τα Δήλια. Όπως ήταν φυσικό, η μικρή και άγονη Δήλος, χάρη στην εύνοια του προστάτη της θεού, έγινε από νωρίς ένα από τα σημαντικότερα θρησκευτικά κέντρα της Ελλάδας, όχι μόνο για τους κατοίκους των γύρω νησιών, που ονομάστηκαν Κυκλάδες επειδή ήταν κυκλικά διατεταγμένα γύρω από τη Δήλο, αλλά και για όλους τους Έλληνες.

Ο Δήλιος Απόλλωνας ήταν κατ' εξοχήν ιωνικός θεός –όπως ο Πύθιος κατ' εξοχήν δωρικός– και οι ιωνικές πόλεις αναγνώριζαν τη Δήλο για θρησκευτικό τους κέντρο.

Τα Δήλια ήταν φημισμένη γιορτή που διοργανώνονταν κάθε 5 χρόνια στη Δήλο προς τιμήν του Απόλλωνα και μαζί

του τιμούσαν επίσης την Άρτεμη και τη Λητώ. Ο Θουκυδίδης γράφει ότι στη Δήλο γινόταν αρχικά μεγάλο πανηγύρι με γυμνικούς και μουσικούς αγώνες.

Αργότερα οι γυμνικοί και οι μουσικοί αγώνες καταργήθηκαν μαζί με τις άλλες εκδηλώσεις. Διατηρήθηκαν όμως οι χοροί, που έστειλαν εκεί οι νησιώτες και οι Αθηναίοι. Μετά την κάθαρση του νησιού, το 426 π. Χ., οι Αθηναίοι αναδιοργάνωσαν τη γιορτή, δίνοντάς της καινούργια λαμπρότητα.

ΜΥΘΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

Η Δήλος, μολονότι είναι από τα μικρότερα νησιά του Αιγαίου, ήταν στην αρχαιότητα το διασημότερο και το ιερότερο από όλα τα νησιά, επειδή, σύμφωνα με το μύθο, εκεί γεννήθηκε ο Απόλλωνας-Ήλιος, θεός του ημερήσιου φωτός, και η Άρτεμις-Σελήνη, θεά του νυχτερινού φωτός. Δηλαδή εκεί γεννήθηκε το φως, που για τους Έλληνες ήταν πάντα το πολυτιμότερο αγαθό.

Ο γοητευτικός μύθος της γέννησης του Απόλλωνα αποτυπώνεται γλαφυρά στον Ομηρικό Ύμνο στον Απόλλωνα Η Λητώ, έγκυος από το Δία, περιπλανήθηκε από τη Θράκη στην Ίμβρο, τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο, την Κω, την Εύβοια και την Αττική, ζητώντας απεγνωσμένα καταφύγιο για να γεννήσει. Κανένας τόπος όμως δεν τη δεχόταν, όλοι έτρεμαν την οργή της Ήρας, της απατημένης συζύγου του Δία. Μονάχα ένας ασήμαντος και άδηλος βράχος, που περιπλανιόταν στο Αιγαίο περιφρονημένος απ' όλους, δέχτηκε διστακτικά. «Μα τη γη και τον πλατύ ουρανό και τα νερά της Στύγας», ορκίζεται η απελπισμένη Λητώ, «εδώ για πάντα θα είναι το ιερό και ο βωμός του Φοίβου και εσένα πιο πολύ από όλους τους τόπους θα τιμήσει». Ο Ποσειδώνας ή ο Δίας στερέωσε τον ανεμόδαρτο, άγονο, περιπλανώμενο βράχο στο βυθό της θάλασσας με διαμαντίνες κολόνες κι έτσι από άδηλος, έγινε «αυτή που οι θνητοί ονομάζουν Δήλο, αλλά οι μακάριοι ολύμπιοι θεοί», που βλέπουν τον κόσμο από ψηλά, «τη λένε της μαύρης γης το φωτοβόλο αστέρι» (Πίνδαρος).

Στη Δήλο τελείωσαν οι περιπλανήσεις της ετοιμόγεννης Λητώ, αλλά όχι και οι ωδίνες της, γιατί η Ήρα κρατούσε στον Όλυμπο την Ειλείθια, τη θεά των τοκετών. Έπειτα από εννιά βασανιστικά μερόνυχτα παρεμβαίνουν οι άλλες θεές και στέλνουν στον Όλυμπο την Ίριδα, η οποία, με την υπόσχεση ενός περιδέραιου μήκους εννέα πήχων από χρυσό και ήλεκτρο, δωροδοκεί την Ειλείθια και την πείθει να πάει στη Δήλο. Μόλις έφθασε στο νησί η Ειλείθια, για η εξαντλημένη Λητώ «με τα δυο της χέρια αγκάλιασε τον κορμό μιας φοινικιάς, γονάτισε στο μαλακό λιβάδι» και γέννησε πρώτα την Άρτεμη και μετά τον Απόλλωνα. Μόλις γεννήθηκε ο ξανθός θεός «γέλασε η γη, η Δήλος πλημμύρισε χρυσό φως κι έγινε ένα ολάνθιστο λιβάδι, κύκνοι άρχισαν να τραγουδούν κι αλάλαξαν θαμπωμένες οι θεές». Η Θέμις, η Διώνη, η Ρέα, η Αμφιπρίτη κι άλλες θεές σπαργάνωσαν το θεϊκό βρέφος και το τάισαν με νέκταρ και αμβροσία, ενώ ο ίδιος ο Δίας παρακολουθούσε από την κορυφή του Κύνθου τη γέννηση των παιδιών του. Αυτή η μεγάλη συγκέντρωση υπερκόσμιων δυνάμεων, που συνεργάζονται αρμονικά και συμπράττουν για να γεννηθεί το φως, φόρτισε για πάντα τη Δήλο με θετική ενέργεια.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ

Κατά τις σύντομες σωστικές ανασκαφές που έχουν πραγματοποιηθεί στην Τέλενδο βρέθηκαν κυρίως αρχιτεκτονικά λείψανα διάφορων περιόδων που καταγράφουν σε πολύ αδρές γραμμές την ιστορία του νησιού.

Ο χώρος που σήμερα είναι χτισμένος ο οικισμός κατοικήθηκε κατά την Ύστερη Ελληνιστική περίοδο, επεκτάθηκε κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο και έφτασε στο απόγειό του τα Παλαιοχριστιανικά χρόνια.

Λείψανα από οχυρώσεις ιστορικών χρόνων εντοπίστηκαν στα βόρεια, καθώς και θέατρο λαξευμένο σε βράχο, το οποίο αποτελεί και το σημαντικότερο από τα παλαιοχριστιανικά μνημεία. Επίσης, στη θέση που βρίσκεται ο σημερινός οικισμός, υπάρχουν ερείπια Ρωμαϊκών και Βυζαντινών χρόνων.

Ανάμεσα στον 5ο και 7ο αι. μ. Χ. η Δήλος παρουσιάζει άνθιση και από εκείνη την περίοδο έχουν βρεθεί λείψανα τριών συγκροτημάτων θερμών Παλαιοχριστιανικής περιόδου, λείψανα παλαιοχριστιανικού οικισμού, καθώς και αρχιτεκτονικά λείψανα τριών τρίκλιτων παλαιοχριστιανικών βασιλικών. Επίσης ερευνήθηκε παλαιοχριστιανική νεκρόπολη στη θέση Πευκί ή Θολάρια.

Δήλος - μια Ουτοπία που υπήρξε

Υπολογίζεται ότι γύρω στο 90 π.Χ. στο μικρό αυτό νησί, που δεν είναι παρά μια κουκίδα στο χάρτη της Μεσογείου, κατοικούσαν περίπου 30.000 άνθρωποι. Από τις αναθηματικές επιγραφές και τα ταφικά μνημεία της Ρήνειας φαίνεται ότι εκτός από τους Αθηναίους και τους Ρωμαίους, που αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού, στη Δήλο κατοικούν άνθρωποι από την Πελοπόννησο, την Κεντρική και Δυτική Ελλάδα, τη Μακεδονία, τα νησιά του Αιγαίου, τη Θράκη και τον Εύξεινο Πόντο, την Ταυρική Χερσόνησο, την Τρωάδα, τη

Μυσία, την Αιολίδα, την Ιωνία, τη Λυδία, την Καρία, τη Λυκία, τη Βιθυνία, την Παφλαγονία, τον Πόντο, την Καππαδοκία, την Πισιδία, την Παμφυλία, την Κιλικία, τη Συρία, τη Μηδία, την Κύπρο, την Αίγυπτο, την Κυρήνη, την Αραβία

Όλοι αυτοί συνυπάρχουν ειρηνικά, υιοθετούν τον ελληνικό τρόπο ζωής, μιλούν και γράφουν ελληνικά, κατοικούν σε ελληνικά σπίτια, κτίζουν ιερά στα οποία λατρεύουν τους θεούς τους χωρίς κανένα ιδιαίτερο πρόβλημα, εργάζονται και διασκεδάζουν μαζί, ενώ τα παιδιά τους φοιτούν στο ίδιο Γυμνάσιο, παίζουν και γυμνάζονται μαζί στις ίδιες παλαίστρες.

Οι Έλληνες ποτέ δεν είχαν τον φανατισμό των μονοθεϊστικών θρησκειών. Ήταν πάντα πρόθυμοι να δεχθούν ότι ο θεός που λάτρευε ο γείτονάς τους ήταν κι αυτός θεός, πολύ συχνά μάλιστα ένας από τους δικούς τους θεούς με άλλο όνομα. Ο Απόλλωνας, μετά από κάποιους αρχικούς δισταγμούς, δέχεται να μοιραστεί την γενέτειρά του με τον Σάραπι, την Ίσιδα, τον Αρποκράτη και τον Άνουβι, με τον Θεό του Ισραήλ και τους θεούς των Αράβων, με την Αταργάτη και τον Αδάδ, τους θεούς της Ασκαλώνος και της Ιάμνειας.

Έτσι για πρώτη ίσως φορά στην ανθρώπινη ιστορία σ' αυτή τη μικρή γωνιά της γης συνυπάρχουν ειρηνικά όλοι σχεδόν οι λαοί της Μεσογείου. Τα πλοία που έφταναν διαρκώς στα λιμάνια της Δήλου δεν έφερναν μονάχα εμπορεύματα, αλλά και ανθρώπους και νέα και ιδέες από όλες σχεδόν τις παραλιακές πόλεις της Μεσογείου. Ο τότε κόσμος έμοιαζε να είναι μια μικρή γειτονιά γύρω από τη Μεσόγειο που τους ένωνε και μας ενώνει. Τη Μεσόγειο, όπου η μυστικιστική Ανατολή και η Δύση της δράσης και της προόδου συναντώνται με την Ελλάδα του λόγου, του μέτρου και της αρμονίας, το χώρο που ο νους κι η καρδιά συνυπάρχουν αρμονικά, όπου η αγάπη της ζωής και η υποταγή στο πεπρωμένο εξισορροπούνται.

Σύντομη ιστορία της Δήλου

Η Δήλος, μια βραχονησίδα, μόλις 5 χλμ. μήκους και 1300 μ. πλάτους, ήταν στην αρχαιότητα Ιερό νησί, επειδή εδώ γεννήθηκε ο Απόλλωνας και η Άρτεμις, δύο από τους πιο σημαντικούς θεούς του Ελληνικού πανθέου. Βρίσκεται στην καρδιά του Αιγαίου, στο κέντρο των Κυκλάδων που σχηματίζουν κυκλικό χορό γύρω της - "εστία των νήσων" την ονομάζει ο Καλλίμαχος (3ος αι. π.Χ.), δηλαδή βωμό και κέντρο των νησιών.

Οι παλιότεροι κάτοικοι της Δήλου έκτισαν (γύρω στο 2.500 π.Χ.) τις ελλειψοειδείς καλύβες τους στην κορυφή του Κύνθου (113 μ. ύψος), από όπου, στις παραγμένες και ανασφαλείς εκείνες εποχές, μπορούσαν εύκολα να εποπτεύουν και να ελέγχουν τη μικρή κοιλάδα και τη θάλασσα ολόγυρα. Οι Μυκηναίοι, που ήλθαν γύρω στα τέλη του 15ου αιώνα π.Χ., έχοντας ήδη εδραιώσει την κυριαρχία τους στο Αιγαίο, αισθάνθηκαν αρκετά ασφαλείς ώστε να εγκατασταθούν στην μικρή κοιλάδα πλάι στη θάλασσα. Το Απολλώνιο Ιερό, εδραιωμένο ήδη από τους Ομηρικούς χρόνους, έφθασε στη μεγαλύτερη ακμή του στη διάρκεια των αρχαϊκών (7ος-6ος αι. π.Χ.) και κλασικών (5ος-4ος αι. π.Χ.) χρόνων. Έλληνες απ' όλο τον τότε ελληνικό κόσμο συγκεντρώνονταν στο νησί για να λατρέψουν τον θεό του φωτός Απόλλωνα και την δίδυμη αδελφή του Άρτεμη, θεά της Σελήνης.

Από το τέλος του 5ου αι. π.Χ., υπήρχαν ήδη λίγες κατοικίες και αγροικίες γύρω από το Ιερό. Η πόλη, που σήμερα αντικρίζει ο επισκέπτης, αναπτύχθηκε μέσα σε λίγες δεκαετίες μετά το 166 π.Χ., όταν οι Ρωμαίοι, που ρύθμιζαν πλέον τις τύχες του Αιγαίου, κήρυξαν ατέλεια για το λιμάνι της Δήλου. Πλούσιοι έμποροι, τραπεζίτες και εφοπλιστές απ' όλο τον τότε γνωστό κόσμο εγκαταστάθηκαν στο νησί προσελκύνοντας ένα μεγάλο πλήθος οικοδόμων, τεχνιτών, γλυπτών και ψηφωτών, που έκτισαν γι' αυτούς πολυτελείς κατοικίες, διακοσμημένες με τοιχογραφίες, ψηφιδωτά δάπεδα και αγάλματα. Το μικρό νησί πολύ σύντομα έγινε το maximum emporium totius orbis terrarum (Festus), δηλαδή το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της οικουμένης.

Υπολογίζεται ότι στις αρχές του 1ου αι. π.Χ. σ' αυτό το μικρό νησί, που δεν είναι παρά μια κουκίδα στο χάρτη της Μεσογείου, κατοικούσαν περίπου 30.000 άνθρωποι και ότι στα λιμάνια του ήταν δυνατόν να διακινηθούν κάθε χρόνο 750.000 τόνοι εμπορευμάτων.

Ο πλούτος που συγκεντρώθηκε στο νησί και οι φιλικές σχέσεις των Δηλίων με τη Ρώμη ήταν η κύρια αιτία της καταστροφής. Η Δήλος καταστράφηκε και λεηλατήθηκε δυο φορές: το 88 π.Χ. από τον βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη, που ήταν σε πόλεμο με τους Ρωμαίους, και το 69 π.Χ. από τους πειρατές του Αθηνόδωρου, σύμμαχου του Μιθριδάτη. Από τότε το νησί έπεσε σε παρακμή και σταδιακά εγκαταλείφθηκε.

Οι ανασκαφές, που άρχισαν το 1872 και συνεχίζονται ακόμη, έχουν αποκαλύψει το Ιερό και ένα μεγάλο μέρος της κοσμοπολίτικης ελληνοιστικής πόλης.

Συντάκτης

Π.Ι. Χατζηδάκης, αρχαιολόγος